

REMISSYTTRANDE
2022-04-01

Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remissyttrande avseende delbetänkandet Vägar till ett tryggare samhälle (SOU 2021:85)

Vi redovisar våra tankar på enklaste sätt i sidnummerordning.

Uppdraget och de kriminalpolitiska utmaningarna

På s. 19 redovisas dels själva ”Uppdraget” i fem punkter och ”Kommitténs arbete och utgångspunkter”.

Beträffande ”Uppdraget” handlar den första punkten om att ”identifiera kriminalpolitiska utmaningar”. Vi inleder därför med att redovisa hur Stiftelsen Tryggare Sverige efter 14 år som tankesmedja ser på dagens kriminalpolitiska utmaningar.

Tankesmedjan Stiftelsen Tryggare Sverige har för sin egen del definierat (några av) dessa ”utmaningar” på följande sätt, som en del i varför vi överhuvud bildade tankesmedjan 2008:

- Alla brott som kommer till polisens kännedom ska utredas
- Skolans roll som mönsterbildare för hot och våld måste brytas
- Kommunernas problem med stöd till brottsdrabbade måste få en lösning

Stiftelsen Tryggare Sveriges Brottsoffervervecka 2022, vilka ”utmaningar” kunde vi se?

För att ha koll på hur utvecklingen inom detta område ser ut så arrangerar Stiftelsen Tryggare Sverige varje år i februari månad den s.k. Nationella Brottsoffervervekan. Årets upplaga var den tionde i ordningen och kan sammanfattas enligt följande:

Veckans sammanlagt nio seminarier innehåller en genomgång av rättsstatens viktigaste frågor. I det nionde seminariet brukar ett urval av Justitieutskottets ledamöter, inklusive ordföranden, delta för att diskutera det som kommit upp under veckan.

Årets seminarier visade bland annat på att lands- och glesbygd har svårt att få en kontinuerlig polisenärvaro, att många företagare är brottsutsatta men får ingen hjälp, att våldet mot kvinnor och flickor inte minskar utan att det, som det uttrycktes, är ”straffritt att begå våldtäkt i Sverige idag”, att våldet ökar i samhället, att korruptionen kryper in i våra kommuner, även de mindre.

Under Politikerseminariet lyftes, som vanligt, att det som ska lösas problemen är de 10 000 nya polisanställda som ska anställas fram till 2024 och att regeringens 34-

punktsprogram ska vara det ”verktyg” som polisen måste få för att kunna fullgöra sitt jobb, inte minst i de 61 s.k. utsatta områdena där svensk lag inte alltid kan upprätthållas. Men efterhand mognade debatten och politikerna beskrev att polisverksamheten också måste ”effektiviseras” på olika sätt, några exempel:

- ”den brottsbekämpande förmågan måste höjas”
- ”ja, att utkräva ansvar och bättre styrning är viktigt”
- ” [vi måste] göra stora effektiviseringar och börja mäta resultat”
- ”det värsta är att inget av det som gjorts biter på kriminaliteten och resultaten är för dåliga”
- ”de kriminella springer fortare än vad myndigheterna gör”
- ”jag håller med om att vi måste kräva mer”
- ”Polisreformen slog sönder polisen, det går att effektivisera mycket mer”

Stiftelsen Tryggare Sverige följer rättsstatsfrågorna i vårt land på daglig basis. En kort sammanfattning med några lösryckta citat kan visa på följande aktuella problematik, aktuella ”utmaningar”:

- ”Regeringen bedömer att de övergripande målen för kriminalpolitiken och rättsväsendet endast delvis har uppnåtts, (Jul 2021/22 s. 12)
- ”Sverige ska bryta segregationen och trycka tillbaka den hänsynslösa brottslighet som idag hotar hela samhällsgemenskapen. Nu går vi fram med ytterligare åtgärder för att bekämpa och förebygga brottslighet” (Morgan Johansson på Twitter, 26 mars 2022)
- ” Vi har fortfarande 61 s.k. utsatta områden i vårt land, fler än 2014”
- ”Sverige har flest skjutningar i Europa”
- ”Korruptionen i vårt land kan jämföras med södra Italien”
- ”Målet om 10 000 nya polisanställda till 2024 ligger fast”
- ”Polisverksamheten har varit helt underfinansierad under lång tid”
- ”Gängbrottsligheten har sin bakgrund redan i 90-talet”
- ”Polisreformen kommer att måsta rivas upp, ju förr desto bättre”.
- ”Vi såg det inte komma”

Stiftelsen Tryggare Sveriges bedömning av utmaningarna

Vi tror att vi med ovanstående förenklade sammanställning på ett ärligt sätt speglar hur läget ser ut inom rättsstatsområdet valåret 2022.

Vi menar att den sammanställningen samtidigt beskriver ett tillstånd som i sig utgör den största kriminalpolitiska utmaningen som vårt land någonsin stått inför (jmf. också ovan det språkbruk som Justitie- och Inrikesministern använder). Rikspolischefen sammanfattar läget med några få ord: ”vi befinner oss i en synnerligen allvarlig situation” (DN 30/3 - 22).

Frågan att ställa sig blir därför; hur hamnade vi här? Den frågan leder då över till nästa problematik, de kriminalpolitiska målen för vårt land.

De kriminalpolitiska målen

Beträffande ”Kommitténs arbete och utgångspunkter” kan man läsa att arbetet handlar om att kommitténs uppdrag är att ”bistå regeringen med underlag till utformningen kunskapsbaserad och brett förankrad kriminalpolitik som ska bidra till att uppfylla de kriminalpolitiska målen att minska brottsligheten och öka människors trygghet” (vår understrykning).

Målen för kriminalpolitiken och målen för rättsväsendet redovisas bl.a. i Justitieutskottets betänkande 2021/22: JuU1, Utgiftsområde 4 Rättsväsendet. På s. 1 kan man läsa att anslaget är ca. 63 miljarder och på s. 7 ff. redovisas Målet för kriminalpolitiken:

”Målet för kriminalpolitiken är att minska brottsligheten och öka människors trygghet, medan målet för rättsväsendet är den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet. Rättssäkerhet innebär att rättsskipning och annan myndighetsutövning ska vara förutsebar och enhetlig samt bedrivs med hög kvalitet. Med rättstrygghet avses att enskilda personer och andra rättssubjekt ska vara skyddade mot brottsliga angrepp på liv, hälsa, frihet, integritet och egendom. Målen är beslutade av riksdagen (prop. 1997/98:1 mm.)”. Regeringens arbete ska även främja målen om jämställda, fredliga och inkluderande samhällen i linje med Agenda 2030”.

Resultatindikatorer

För att bedöma om målet för kriminalpolitiken uppfylls används följande resultatindikatorer:

- Upplevelse av trygghet enligt Nationella trygghetsundersökningen
- Antal anmälda brott inom olika brottskategorier
- Utsatthet för brott enligt Nationella trygghetsundersökningen

Rättsväsendets mål, den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet, är komplexa begrepp som är svåra att fånga i enskilda indikatorer (vår understrykning). Såväl rättssäkerheten som rättstryggheten förutsätter dock ett välutvecklat och välfungerande rättsväsende, vilket kan belysas med information som mäter kvaliteten och effektiviteten i rättsväsendet. Sådan information redovisas också i resultatredovisningen. En viktig del av rättsväsendets resultat är att följa upp hur de brott som anmäls hanteras i rättskedjans olika delar... Rättssäkerheten och rättstryggheten är beroende av människors förtroende för rättsväsendet...”.

Stiftelsen Tryggare Sveriges bedömning

Kanske har dessa oprecisa och intetsägande ”mål” i själva verket medverkat till att vi hamnat i dagens prekära och farliga situation. Till exempel, vilken ”brottslighet” ska minska? Vet alla egentligen vad ”brottslighet” betyder? Vad är trygghet? Kan man ta på sådant? Vad är ”upplevelse av trygghet”? Hur förhåller sig ”anmälda brott” till ”dolda brott” och ”mörkertal”; samma sak eller? Och vad är ”Nationella trygghetsundersökningen”, kan man lita på den? Vi har ju representativ demokrati i vårt land men just här får folket avgöra; är det en slags folkomröstning eller?

I snart 25 år har vi haft samma mål för att styra kriminalpolitiken i vårt land. Målen har varit otydliga, mer av bara ”ansträngningar” än av kvantitativ natur med krav på resultat och aldrig ultimativa, (jmf. också ”varningen”, delbetänkandet s. 76-77).

Regeringen har ju också själv varnat för att målen inte är lätta att använda; man har alltså skrivit in brasklappar redan när man presenterar dessa mål. Hur har detta kunnat få pågå under så lång tid utan att någon reagerat och/eller reviderat dessa mål så att de i praktiken kan styra hela kriminalpolitiken; då hade vi kanske sluppit hamna i dagens utsatta situation som nu kräver att ”alla stenar ska vändas, kosta vad det kosta vill, verkar det som?

Vi har ovan redovisat att inte heller politikerna i Justitieutskottet är nöjda med hur dessa mål har uppnåtts. Varför uppnås inte dessa mål? Eller, är det i själva verket ”fel” på målen? Eller, ännu värre, har det aldrig varit meningen att dessa mål skulle komma till praktisk nytta? Att de ska användas bara på den ”politiska nivån” och vara så intetsägande att inget parti eller block behöver känna någon ängslan för resultatet eftersom detta inte går

att mäta? Alltså, handlar det om ”mål” i den vanliga betydelsen (mätbart, avgränsat, resurssatt etcetera) eller är det i själva verket bara ”ansträngningar” som varken kan mätas, följas upp eller utvärderas? ”Målen” blir ju därför i praktiken inte hotande oavsett vem eller vilka som för tillfället innehar den politiska makten, de blir ”politiska mål”.

Stiftelsen Tryggare Sverige gör bedömningen att dessa mål och indikatorer i princip saknar praktisk betydelse för hur till exempel brottsbekämpningen bedrivs i vårt land; verkligheten som vi beskriver den ovan, visar att denna ”målstyrning” misslyckats. Om målen spelat någon roll så har den väl bara varit negativ; de oprecisa målen medverkar ju till att ”spela ner” allvaret i brottsligheten och brottsutvecklingen, att det alltså ”inte är så farligt”. Rent politiskt har detta självklart också medverkat till den ”underfinansiering sedan lång tid” som dagens ministrar har uttalat.

Målen i denna form har alltså spelat ut sin roll och borde förnyas helt (om de överhuvud behövs); detta eftersom situationen i vårt land inom rättsstatsområdet, som det beskrevs ovan, visar att det står alldeles klart för envar att dessa mål inte har hjälpt oss; jämför till exempel Rikspolischefens rop på hjälp ovan.

Vi har alltså inte klarat att hålla uppe förmågan i rättsväsendet på sätt som hade varit nödvändigt och som nu, i elfte timmen, erkänns av våra politiker med flera. Det är egentligen obegripligt att statens inre säkerhet kan misskötas på detta sätt och att vi i stället fått en pseudodiskussion om 10 000 polisanställda och med en pågående förskräcklig ”lagstiftningsdiarée” (uttryckt av ledamot i Justitieutskottet), något som förstås är farligt också av rena rättssäkerhetsskäl; risken att man slarvar igenom ofärdiga lagförslag blir ju reell.

De s.k. prioriteringarna

s. 21 Under rubriken ”Behovet av en långsiktig kriminalpolitik” beskrivs under första punkten det som viktigt att ”uppnå bred och långsiktig förankring på alla nivåer, från rikspolitiken till de lokala aktörerna, om vilka problem och åtgärder som ska prioriteras” (vår understrykning).

s. 76–77 Prioriteringsdiskussionen utvecklas under rubriken ”Hur utmaningarna ska prioriteras bestäms av både ideologiska värderingar och kunskap”.

Punkten inleds med ”I detta kapitel har ett brett spektrum av kriminalpolitiska utmaningar presenterats. Dessa har pekats ut av forskare och andra experter som av kommittén ombetts identifiera de viktigaste utmaningarna inom sina respektive områden. Det finns av resursskäl anledning att diskutera hur ytterligare prioriteringar kan göras bland utmaningarna. Det finns ingen tydlig mall hur dessa prioriteringar ska göras. Det är dock rimligt att utgå ifrån kriminalpolitikens två övergripande mål, att minska brottsligheten och att öka tryggheten (vår understrykning). Men vad avses med dessa mål, och hur de ska uppnås, är inte självklart”.....”Hur de övergripande målen för kriminalpolitiken ska formuleras mer specifikt är i hög grad en ideologisk fråga. Inom ramen för en kunskapsbaserad kriminalpolitik är det dock rimligt att kopplingen mellan, å ena sidan, ideologiskt formulerade mål och, å andra sidan, de prioriteringar som görs för att möta dessa mål, förankras i kunskap”.

...”Sammanfattningsvis kan både formuleringen av de specifika målen för kriminalpolitiken, och de prioriteringar som görs, var för sig baseras på värderingar och ideologi. Inom ramen för en kunskapsbaserad kriminalpolitik är det dock rimligt att mål och prioriteringar baseras på om brottslighetens och trygghetens utveckling och struktur, om kända orsaker och förklaringar till brottslighet och otrygghet samt om vilka potentiella effekter olika åtgärder kan ha. Om en sådan kunskapsbaserad koppling inte görs finns det risk att

debatten och utformningen av det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet baseras på en felaktig problembild och att resurser läggs på felriktade och verkningslösa åtgärder. Om inte denna kunskapsförankring tydligt kommuniceras finns också risk att kriminalpolitiken, och de åtgärder som vidtas, uppfattas som godtyckliga. Detta gynnar varken allmänhetens förtroende för kriminalpolitiken eller förtroendet för de myndigheter och aktörer som ska förverkliga densamma”.

Stiftelsen Tryggare Sveriges bedömning:

För polisverksamheten, som Stiftelsen Tryggare Sverige har mest i fokus, har diskussionen om mål och prioriteringar varit central eftersom ingen vet vad den verksamheten kan göra med sina snart 40 000 medarbetare. Den s.k. förmåga, som Stiftelsen Tryggare Sverige efterlyst i många år, har alltså aldrig fastställts för myndigheten. Därför går det inte heller att effektivisera myndigheten. Och varför tillåts ”prioriteringar” utan att en myndighet samtidigt avkrävs svar på vad som då inte blir åtgärdat eller t.o.m. kanske avskrivet direkt?

Och om frågorna om s.k. prioritering t.o.m. tillåts ligga längst ut i organisationen, som vi har det i dagsläget, så kan ju ingen veta vilka prioriteringar som gjorts, och på vilken grund. Med en numera helt centraliserad polismyndighet finns det heller inte något som helst politiskt inflytande över vilka prioriteringar som görs utan all makt ligger hos rikspolischefen. Statsmakten tar inget annat ansvar än att lägga alla pengar och alla beslut om prioriteringar i en mans händer.

Ingen vet därför vilka som får sina brott utredda eller vilka som får övervakning i sina kommuner. Alla sådana beslut innehåller ”prioriteringar” eftersom resurserna är ändliga och ingen regering har ju någonsin brytt sig om att försöka ta reda på hur långt tilldelade resurser räcker.

För att göra jämförelsen med Försvarsmakten; räcker polisresurserna för en veckas ”krig” dygnet runt eller för hela året? Eller måste man ”prioritera” så att vissa kommuner blir utan övervakning, att vissa enskilda eller företag aldrig får sina brott utredda, att vissa brottsutsatta inte får hjälp, stöd och skydd eller att vissa tilltänkta resenärer tvingas stanna hemma eftersom de inte kan få pass i rimlig tid. Eller att vissa kommuner tvingas leva med öppna drogsener år efter år eller att lokalpolitikerna inte kan räkna med att få något polisskydd även under ett valår. Eller att den lokala polisstationen har stängt eller håller bara öppet två timmar i veckan, under arbetstid.

Allt detta handlar om s.k. prioriteringar och den intressanta frågan är var dessa prioriteringar ska göras; är det regeringen som ska göra dessa och måsta ta ansvar för dem, är det Rikspolischefen eller kan de bara dumpas ut på enskilda poliser eller civilanställda som tvingas göra prioriteringarna eftersom högarna av s.k. balanser växer? Hur kan vi acceptera att uppklaringsprocenten sjunker eller att det görs s.k. förundersökningsbegränsningar så att brottsutsatta inte får sina brott utredda? Varför ska inte alla brott som kommer till polisens och åklagarnas kännedom utredas till åtminstone lägsta godtagbara nivå? Det är regeringen som ytterst styr riket (jmf. Coronakommissionens krav); hur kan regeringen då delegera bort det ansvaret genom att låta till exempel en polisorganisation använda s.k. prioriteringar för att i princip helt självsvåldigt sköta statens hela våldsmonopol? Hur kan kommunerna behöva finna sig i att inte få något vettigt polisbeskydd, dygnet runt? Hur kan befolkningen i glesbygden inte få någon vetskap om hur länge de kan få vänta på att det dyker upp en polisbil eftersom polisen prioriterat något annat?

Eller är det faktiskt så att regeringarna (av olika färg) i själva verket drar sig undan sitt ansvar att styra och leda kriminalpolitiken när de inte i praktiken kan eller vågar

”varudeklarera” vilken förmåga som myndigheterna egentligen besitter; ”förmåga” kostar ju pengar (jmf. den nu hyperaktuella NATO-debatten). Eller är det i själva verket ”oförmågan”, den som alltså är resultatet av de ”mål” som gället i vårt land under lång tid? Är det ”oförmågan” som efterhand kommer fram i ljuset så att det plötsligt blir politiskt intressant att tilldela polisverksamheten 10 000 nya anställda? Men varför just 10 000, varför inte 20 000 eller 30 000? Förra justitieministern Thomas Bodström har svaret när han i sina memoarer beskriver verkligheten som justitieminister på följande sätt:

”Eftersom det inte finns några vetenskapliga undersökningar som stödjer tesen att högre straff minskar brottsligheten på längre sikt, känns det bra att vi stått emot. Däremot är jag självkritisk till att jag ägnade så mycket tid till att räkna poliser, där min efterträdare Ask tog över stafettpippen och genast fortsatte att räkna. I tio år i rad har vi fått flera poliser i Sverige, både under socialdemokratiska och borgerliga regeringar, varför intresset för en debatt i just den frågan borde vara begränsad. Men oj vad vi har räknat poliser! I TV och radio, riksdagen, paneldebatter och intervjuer har vi räknat och räknat. Vridit och vänt på statistiken, räknat decennier tillbaka i vissa fall, några månader vid andra tillfällen. Jag skäms faktiskt att jag drogs in i detta, utan var en av de mest aktiva i att driva sifferexercisen. Vi var i och för sig många. När Peter Althin kom in i riksdagen frågade han mig förundrat varför vi räknade poliser hela tiden. Men det dröjde inte länge förrän han också stod och rabblade siffror från talarstolen. Ingen människa kunde riktigt hänga med när vi kom med våra miljoner hit och miljarder det, sjuhundra poliser det ena året, niohundra det andra – kulramspolitiken visste inga gränser. Jag provade på skoj ibland att säga att vi skulle ha 70 000 poliser i Sverige i stället för vårt mål på 20 000 - ingen märkte någon skillnad.” (se ”Inifrån; Makten, myglet och politiken”, Norstedts 2011, s. 185–186).

Sammanfattningsvis, varför har ingen hittills krävt att få veta vad det kostar att hålla en polisverksamhet som har tillräcklig förmåga att upprätthålla lag och ordning i hela vårt land, dygnet runt? Hur har t.o.m. ansvariga ministrar kunnat driva sådan ”kulramspolitik” som Bodström så här efteråt skäms för? Hur kunde Ask senare upprepa Bodströms missstag med en ny satsning som hon kallade ”bonnauktionen” och som dömdes ut av Brå som misslyckad; Brå kunde inte visa på att satsningen löst de problem som ministern trott. Med sådana beskrivningar av verkligheten förstår envar att det är dags att börja ta också den inre säkerheten på större allvar. Vi kan inte längre styra polisverksamhet med kulram eller som en bonnauktion. I och med att kriget kommit till Europa har intresset för den yttre säkerheten blivit något av var mans och kvinnas intresse. Självklart måste vi hamna där även när det gäller den inre säkerheten i tider av utsatta områden, skjutningar och mordförsök en masse men samtidigt helt ”polisfria” delar av vårt land, s.k. utlämnade områden. Och hur ska vi i vårt land kunna bygga upp ett fungerande civilt försvar om vi inte har en polisverksamhet som har förmåga att redan i fredstid hålla säkerheten på en i vart fall godtagbar nivå?

Eller innebär möjligheterna att prioritera i själva verket att rättsväsendets myndigheter inte behöver se till, dygnet runt, att allmänhet och företag kan få det skydd som de enligt lagstiftningen faktiskt har rätt till (som ansvariga ministrar nu under galgen tvingas erkänna)?

Att skydda dessa människor och företag är väl vad riktig ”kriminalpolitik” egentligen handlar om, i praktiken. Deras säkerhet är det avgörande; inte deras trygghet, inte om kriminaliteten går upp eller ned eller hur de uppfattar sin egen trygghet, inte antalet anmälda brott, inte nationella trygghetsundersökningar med mera.

Vi måste kunna lita på våra myndigheter, att de är goda och gör det som de är satta att ta ansvar för; där är kraven på rättssäkerhet och rättstrygghet förstås väldigt viktiga. Den inre säkerheten måste försvaras, varje dag. Den måste upprätthållas och det arbetet är, tillsammans med arbetet att leda den yttre säkerheten, den viktigaste komponenten i regeringens ansvar att styra riket.

När regeringen styr riket blir det viktigt, med vår svenska modell, att regleringsbrev är så detaljerade att myndigheterna tvingas fullgöra det som de är satta att göra. Regeringen får därvid inte falla undan för myndigheter, fackföreningar och journalister som t.ex. ”inte vill ha kvantitativa mål” (jmf. den s.k. pinnjaksdebatten) eftersom detta skulle visa att ”regeringen inte litar på personalen”. Motsatsvis måste också myndigheternas resultatuppföljning vara helt rättvisande, och inte förskönande (se polisprofessor Stefan Holgerssons olika arbeten på det temat).

Denna diskussion leder fram mot att den brist på ledning och styrning som riksdagsledamöterna förde fram under Brottsofferverveckan (se ovan) faktiskt slår tillbaka mot dem själva; det är i toppen som allting börjar. I näringslivet är det välkänt att den s.k. ”tone at the top” är mycket viktig, ja rentav avgörande för att kunna leda ett företag till framgång. Om vi för över det resonemanget till rättsväsendet så är det slående när det i betänkandet redovisas att styrningen och ledningen där är mycket svagare och oprecis.

De ”mål” som vi diskuterat ovan och de resultatindikatorer som ska användas påminner mer om ”ansträngningar”, inte om krav på att faktiskt fullgöra vissa uppgifter till hundra procent. Om det också tillkommer möjligheter att ”prioritera” så blir det i princip omöjligt för utomstående att kräva att myndigheterna faktiskt fullgör vissa uppgifter som de har ansvar för.

Alltså, det går förstås att vara kritisk till att polismyndigheten inte är tillräckligt effektiv men att sådan kritik många gånger faktiskt slår tillbaka mot den ansvariga regeringen; att regeringen inte styr och leder polismyndigheten tillräckligt effektivt. Den nyss avslutade Coronakommissionen kom in på just dessa frågeställningar när man var tvungen att påpeka att ”det är regeringen som styr riket”. Med de mål som kommittén diskuterar för kriminalpolitiken och för rättsväsendet här och med de uppföljningsverktyg som ska användas tvingas vi på nytt fråga oss om detta handlar om faktisk ledning och styrning eller om det bara är någon slags ”politisk styrning” som det inte är meningen att någon behöver ta på allvar, i praktiken. I så fall måste vi återkomma till att det inte är konstigt att brottsligheten ser ut som den gör i dagens Sverige; bristen på styrning är ju i princip monumental.

Avslutningsvis i denna del: målet för rättsväsendet skulle kunna utformas ungefär så här (förslag)

Avslutningsvis i denna del redovisar Stiftelsen Tryggare Sverige en idé om hur en modell för en ”modern” målplan för ”kriminalpolitiskt inriktad verksamhet” skulle kunna utformas för att vara till någon som helst praktiskt nytta, men som också förhoppningsvis kan uppfattas som trovärdig. Modellen ska ses som ett rent tankeexperiment, som en hjälp att kunna ”lyfta blicken” för att se hur viktiga frågeställningar som aldrig egentligen diskuterats eller fått diskuteras måste tas på större allvar när brottsligheten nu blivit den fråga som väljarna anser är viktigast (enligt den alldeles färskas SOM-undersökningen från statsvetarna vid Göteborgs universitet). Modellen ska ses som en kontrast till den nuvarande devisen/mantrat om ”minskad brottslighet och ökad trygghet”, som ju, på allvar, i princip saknar allt vad relevans heter, både som ”mål” och på andra sätt när det handlar om ”kriminalpolitiskt inriktad verksamhet”.

Som tidigare påpekats, ingen kan alltså veta vad som egentligen menas med att ”minska brottsligheten”, det kan betyda allt och ingenting. Beträffande ”trygghet” så är det lika illa, ingen vet vad som menas med det uttrycket när det handlar om kriminalpolitiken. I betänkandets kapitel 5 framgår denna ambivalens mycket tydligt när kapitlet inleds med ”(T)rygghet kan betyda olika saker och det finns flera olika definitioner av trygghet och otrygghet” (s. 160). Det blir dessutom extra svårt, i praktiken rent omöjligt, att röra sig med begreppet ”trygghet” i ett land som Sverige, när vi talar om just kriminalitet; ”(D) et svenska begreppet trygghet är starkt förknippat med ekonomisk och social förutsägbarhet och med välfärdsstatens ambition att skapa denna förutsägbarhet i människors liv...” (s. 161). Alltså, i praktiken kommer de flesta svenskar att förknippa ”trygghet” med socialpolitiken och välfärdsstaten, med ett socialdepartements ansvarsområde och inte ett inrikesdepartements.

Beträffande det nuvarande målet (kanske hellre ”delmålet”) för rättsväsendet, om ”den enskildes rättssäkerhet och rättstrygghet”, så är det bra och kan behållas intakt.

Vår modell för förändringar skulle kunna se ut så här:

Vision

- ”Staten måste genom sina myndigheter, företag och andra organ ha förmåga att upprätthålla säkerheten i landet för att skydda befolkningen, företag och andra tillgångar mot brottsliga angrepp.

De övergripande målen för utgiftsområde skulle kunna kompletteras med följande:

- Våldet i det svenska samhället måste minimeras i förhållande till dagens situation. För att upprätthålla allmän ordning och säkerhet ska lag och ordning råda på gator och torg, i hela landet 24/7. Befolkningen ska skyddas mot att utsättas för hot och våld från farliga och våldsamma personer
- Alla skolor (motsv.) ska vara säkra och fria från hot och våld. Motsvarande krav ställs på landets kollektivtrafik.
- Det får inte finnas några s.k. öppna drogcener i landet
- Samtliga så kallade utsatta områden ska tas tillbaka senast år 2025
- Samtliga landets in- och utpasseringsställen ska vara bemannade 24/7
- Alla brott som kommer till myndigheternas kännedom ska utredas till lägsta godtagbara standard 24/7
- Alla som drabbas av brott ska få hjälp, stöd och skydd 24/7
- Landets samlade myndigheter, kommuner och företag ska ha elementär förmåga att bedriva brottsförebyggande och brottsförhindrande verksamhet inkl. förbereda sig för att delta i uppbyggnaden av det nya civila försvaret
- Regleringsbrev till myndigheterna ska vara så detaljerade att det går att utläsa vilken förmåga som resp. myndighet måste upprätthålla för att kunna genomföra sina ålagda myndighetsuppgifter på ett godtagbart sätt. Om förmågan inte bedöms tillräcklig eller i övrigt inte godtagbar måste regeringen vidta åtgärder för att stärka förmågan
- Respektive myndighet ska i sin Årsredovisning redovisa i detalj om man har erforderlig förmåga att fullgöra sina ålagda uppgifter, eller inte. Om man inte klarar sitt uppdrag ska detta förhållande anmälas till regeringen så snart som möjligt för att undvika fara i dröjsmål

Beträffande Polismyndigheten ska följande genomföras så snart som möjligt:

- Alla poliser ska, som huvudregel, bära kroppskameror utomhus 24/7

- Alla poliser ska svära en ed som beskriver de särskilda etiska svårigheter och problem som polisrollen innebär i ett modernt samhälle, och hur denna roll måste skyddas. Alla civilanställda ska också svära en ed som är anpassad till deras ansvarsområden.
- Alla polisanställda ska genomgå slumpvisa drogtestar

Med en sådan "Vision" med mera som vi nu diskuterar blir det lättare att identifiera de stora kriminalpolitiska utmaningar som åtminstone rättsväsendet står inför, akut. Kanske kan det vi föreslår i själva verket göra att det nuvarande målet för kriminalpolitiken - att minska brottsligheten och öka tryggheten - helt kan mönstras ut.

Det målet har, som vi försökt visa, inte tjänat oss väl; tvärtom, det har försatt vårt land i ett mycket allvarligt, ja rent av farligt tillstånd. När vi studerar SOM-rapporten (se ovan) så förstår vi att också allmänheten numera har uppfattat allvaret. Därför torde det vara hög tid att förpassa det målet till historiens skräphög; bland annat läget i våra 61 utsatta områden talar sitt eget språk, likaså läget i krigets Europa som på olika sätt, bland annat polisiärt, kommer spilla över också till vårt land.

s. 19, Uppdraget, punkterna är i huvudsak bra med följande tillägg:

Punkt 2 där ordet "förmåga" används för första gången. Bra, men frågan som måste klaras ut är hur det begreppet förhåller sig till begreppet "effektivitet" som används på andra ställen i betänkandet, t.ex. på s. 39. Alltså, hur förhåller sig "förmåga" till "effektivitet" eller "effektiv"; detta måste klaras ut och definieras.

s. 33, Kriminalpolitiska utmaningar, vissa tillägg behövs.

Stiftelsen Tryggare Sverige saknar att i någon av punkterna eller som en egen punkt begreppet "korruption" tas med. Korruptionen hänger ju oftast ihop med den organiserade brottsligheten men inte alltid. I Sverige har vi ju ingen erfarenhet av detta eftersom inte heller ordet korruption finns med i t.ex. brottsbalken. Men under senare år har detta fenomen ökat i omfattning på ett oroväckande sätt; bäst har detta beskrivits av professor Bo Rothstein som i en DN-debattartikel under rubriken "Korruptionen i Sverige på samma nivå som i södra Italien" nyligen varnade för vilken utveckling som är att vänta. Stiftelsen Tryggare Sverige hade under Brottsofferveckan 2022 också ett seminarium som kom att handla mycket om den korruption som numera hotar främst våra kommuner.

Vi saknar också, kanske som en egen punkt, att man i detta avsnitt också borde belysa vilken roll som massmedia/pressen/sociala medier spelar; är den en kriminalpolitisk utmaning i sig eller kan den hängas på någon av de övriga uppräknade punkterna? Inte minst polisprofessorn Stefan Holgersson har ju studerat hur Polismyndigheten på olika sätt "samspekar med" eller på ett smart sätt "utnyttjar" massmedia för att få ut de positiva budskap som de vill ska dominera över den för polisen negativa "negativa bevakning" som de anser är orättvis mot en "kämpande myndighet". Sedan gammalt har det ansetts som ett problem att särskilt s.k. kriminaljournalister kan ha ett osunt förhållande till de poliser som de är satta att bevaka; de vet ju att om de inte förhåller sig på ett visst sätt mot ordningsmakten och dess fackförening kan det bli svårt att få de intervjuer och bilder som de vill vara först med att publicera. Med intåget av sociala media och med de trendsättande skildringarna av t.ex. "Södertäljepolisen" eller "Den tunna Blåa linjen" så har det blivit än viktigare att studera detta område.

Brotten i skolmiljön har föranlett Brottsförebyggande rådet att klassa "skolan som landets största brottsplats". Skolan och den lokala polisen är de viktigaste institutionerna för att kunna ha kontroll på brottsutvecklingen i landet. Vi tror därför att det skulle vara bra att ha skolan som en egen punkt bland de övriga utmaningarna.

Vi saknar också en punkt som handlar om den utmaning det handlar om att få de privata brottsbekämparna i form av väktare, ordningsvakter, säkerhetsföretag av olika slag m.fl. att bli en självklar, naturlig och rättssäker del av hur kriminalpolitiken ska operationaliseras och effektiviseras.

En annan kriminalpolitisk utmaning är att göra hela kriminalstatistiken mer användbar i arbetet med att förebygga brott. Idag saknas ju riktig möjlighet att kunna använda kriminalstatistiken i detta arbete eftersom det saknas riktiga beräkningar av dold brottslighet, mörkertal och kostnader som brottsligheten åsamkar enskilda och företag, men även av mer rent individrelaterade uppgifter om vilka det är som egentligen begår brotten, om var brotten begås i detalj o.s.v.

s. 215 ff., Samhällets förmåga att ge stöd och skydd för brottsutsatta

Stiftelsen Tryggare Sverige uppskattar mycket det som kommittén uttalar, beskriver och föreslår i denna del.

Inte minst under Brottsofferveckan detta år blev det alldeles tydligt att denna del av rättsväsendet är mycket eftersatt, fortfarande, trots att det nu gått mer än 20 år sedan den senaste reformeringen.

Riksdagsledamöterna återkom till att också de brottsutsatta måste få den upprättelse som de har rätt att kräva av rättssamhället. I varje seminarium återkom de medverkande till att de brottsutsatta inte får den hjälp, stöd och skydd som de ska ha.

Stiftelsen Tryggare Sveriges medarbetare har följt denna verksamhet sedan 1980-talet. När vi startade själva stiftelsen så var huvudmålet att förbättra för de som utsätts för brott eftersom vi visste att detta område var mycket eftersatt. I dagsläget, 14 år senare, har detta omhändertagande inte blivit bättre, snarare sämre på sätt som också kommittén beskriver (och som bekräftats även av ansvariga politiker under senare års Brottsofferveckor). Också Riksrevisionen, Polismyndighetens egen internrevision och inspektionsverksamhet har visat på samma problem.

Stiftelsen Tryggare Sveriges medarbetare varnade redan när den nuvarande ordningen sjösattes den dåvarande justitieministern för att den inte kommer att fungera; kommunernas socialtjänster kommer inte att klara av att också på ett aktivt sätt jobba med brottsofferfrågorna. Dessa ligger också och "konkurrerar" med de kärnuppgifter som är socialarbetarnas största intresse. Tyvärr har resultatet blivit precis så dåligt som vi förutspådde. Nyligen kunde vi också läsa att Socialstyrelsen hade överhuvud ingen statistik över hur socialtjänsterna hanterat detta ansvarsområde under denna tjugooårsperiod (se bland annat regeringens s.k. 99-punktsprogram).

Samma problematik föreligger hos Polismyndigheten; den myndigheten har, och måste ha, ett "gärningsmannaperspektiv". Detta medför, kort sagt, att intresset för de brottsutsatta/målsägandena, alltid kommer att hamna på andra plats. Poliskulturen hjälper också till där dessa frågor fortfarande anses vara av den mjuka sorten som bäst hanteras av andra än poliser.

Vi måste därför vara realist, till skillnad mot vad den dåvarande regeringen var när denna reform infördes för mer än tjugo år sedan. Vi måste därför inse att det inte kommer att gå att reformera de tre ansvariga myndigheterna på sätt som kommittén nu föreslår; det kommer bli helt bortkastat arbete att förelägga dem att göra vissa interna förbättringar av några enskilda brottsofferprocesser, utbildningar inom brottsofferområdet etcetera.

Även om de självklart pliktskyldigast kommer leverera det som beställts till Regeringskansliet så kommer myndigheterna aldrig att i praktiken senare genomföra förbättringarna. Inget kommer att förändras, kulturfrågorna är för starka.

Stiftelsen Tryggare Sveriges förslag i denna del

Stiftelsen Tryggare Sverige föreslår därför i stället att regeringen måtte på allvar låta utreda hur ett helt nytt sätt att ta hand om de som drabbas av brott ska utformas i vårt land. Vi tror därvid att det är den nuvarande Brottsoffermyndigheten som måste kraftfullt byggas ut och få ett helt nytt nationellt ansvar för hela brottsofferhanteringen i landet, men tillsammans, fullt samordnat och integrerat med Länsstyrelserna. Hos de senare menar vi att det är dags att lägga ett personligt ansvar på landshövdingarna för dessa frågor; att alltså staten via sina landshövdingar tar ett nytt ansvar över hela ytan och där landshövdingarna får ett personligt ansvar för att de som drabbas av brott verkligen får den hjälp och det stöd och skydd som de har rätt till.

Ett sådant nytt ansvar för Länsstyrelserna ligger väl i linje med det ansvar som de fick för några år sedan när det gäller det brottsförebyggande arbetet. Brottsofferstödjande arbete går hand i hand med brottsförebyggande arbete, som ler- och långhalm (jämför Delbetänkandet s. 230). Det är dags att vi förstår detta i vårt land. Det brottsförebyggande arbete som nu kommit i gång vid landets länsstyrelser bör därför kompletteras med ett ansvar även för dem som drabbas av brott. Sådana processer måste också passas in i det nya kommunala ansvaret för att förebygga brott som just nu är på väg att införas. Detta eftersom hjälp, stöd och skydd måste ju även fortsättningsvis i första hand fullgöras på den kommunala nivån; inte minst måste den (livs)viktiga informationen till de som drabbas av brott vara mycket lokalt anpassad. Den kan därför inte enbart förmedlas i snygga broschyrer eller genom generella och moderna IT-system som tagits fram för att passa alla brottsdrabbade i hela landet, oavsett vad de utsatts för.

Hur en sådan nationellt heltäckande brottsofferorganisation ska organiseras är inte gjort i en handvändning men är ett måste enligt oss för att vi en gång för alla ska komma vidare i denna fråga. Antagligen har också själva brottsofferbegreppet utvecklats under senare år, inte minst i andra länder, varför också dessa delar mår bra av en översyn.

Hur befintliga (och kanske även nya) ideella organisationer inom detta område också måste komma med på vagnen är förstås en självklarhet; men samtidigt vill vi flagga upp att det för oss inte är självklart att ge Polismyndigheten möjlighet att digitalt förmedla personuppgifter om alla brottsutsatta till privata rättssubjekt. Risker kan bli för stora att polisen alltför lättvindigt än en gång slår ifrån sig det egna ansvaret.

Avslutningsvis vill Stiftelsen Tryggare Sverige uppmärksamma det viktiga kapitel 8 i Delbetänkandet. Där diskuteras frågor om brottsutsattas upprättelse, alltså frågor som blir allt viktigare för varje dag som vi i vårt land inte kan vända brottskurvan. Mycket talar för att med den utveckling som vi ser framför oss så blir det fler, inte färre, som utsätts för brott i vårt land och de riskerar tyvärr också att utsättas för allt grövre brott som en följd av den organiserade brottslighetens etablering.

I avsnitt 8.7 (s. 309) beskrivs inledningsvis utvecklingen så här: ”Frågan om brottsutsattas upprättelse aktualiseras ofta i diskussioner om straff. Ofta ses brottsutsattas upprättelse och läkandeprocess som avhängig att en gärningsperson hålls ansvarig och döms för det brott som den enskilda individen blivit utsatt för (Burman 2011). Det finns anledning att fundera över rättsväsendets förutsättningar att leva upp till denna samhälleliga förväntansbild. Detta blir särskilt relevant i ljuset av att stora ärenden med omfattande

förundersökningar och långa förhandlingstider ökar (Brå 2017) och bedöms fortsätta att öka (Brå med flera 2021)".

Vidare skriver beredningen (s. 310) att "Förändrade förutsättningar att utreda brott innebär att frågan om upprättelse, och hur detta kan erbjudas av samhället och rättsväsendet, kan behöva omprövas. Den fråga som aktualiseras är om upprättelsen av att en gärningsperson hålls ansvarig och döms för det brott som man själv blivit utsatt för (Burman 2011) kan tillgodoses på annat sätt. Samhällets stöd till personer som utsätts för brott behöver alltså ha, och har också i dagsläget, en bredare ansats än den eventuella upprättelse som rättsprocessen kan bidra med till den drabbade. Detta dels med anledning av det ovan beskrivna, dels i ljuset av att de flesta personer som utsätts för brott väljer att inte anmäla brottet. De flesta polisanmälningar leder inte heller till att åtal väcks och ännu ovanligare är det att åtalet leder till en fällande dom och att en ansvarig på så sätt hålls ansvarig för brottet. Om rättsväsendet ska sträva efter att ge upprättelse till så många brottsoffer som möjligt behöver processen snarare än slutresultatet därför vara i fokus".

Stiftelsen Tryggare Sverige bedömer att dessa stycken innehåller något av de viktigaste som det svenska samhället har att fundera på inom hela den framtida "kriminalpolitiken". Är det ekonomiska medel som ska bli begränsande för vilken upprättelse som de som drabbas av brott kan se fram mot. Eller, om vi förstår beredningen rätt, kan upprättelsen för de som drabbas i stället, eller kanske i kombination, bäst (och säkert mycket snabbare) hanteras utanför brottsprocessen? Detta eftersom, som man skriver, "de allra flesta personer som utsätts för brott väljer att inte anmäla brottet".

Sammanfattningsvis, när kriget pågår i Europa och när Rikspolischefen beskriver att brottsituationen i vårt land är synnerligen allvarlig just nu, är det hög tid att ta de brottsutsatta på allvar. Situationen för de som utsätts för brott i vårt land har alltså aldrig varit svårare än idag. Behovet av hjälp, stöd och skydd har därför, motsatsvis, aldrig varit större. Stiftelsen Tryggare Sverige avråder därför att gå fram på den linje som kommittén föreslagit för att i stället, så fort som möjligt, låta en parlamentarisk kommitté utreda hur en ny nationell organisation inom detta område skulle kunna se ut. Stiftelsen Tryggare Sverige är beredd att på alla sätt hjälpa till i det fortsatta arbetet med en sådan inriktning.

Detta yttrande avges av generalsekreterare Magnus Lindgren efter föredragning av juristen och förre biträdande länspolismästaren Karl-Åke Pettersson och förre kriminalkommissarien Bo Hägglund.

Vänliga hälsningar,

Magnus Lindgren
Generalsekreterare

Stiftelsen Tryggare Sverige
Carl-Gustaf Lindstedts gata 3
104 31 Stockholm
Telefon: 08-29 20 00
Hemsida: www.tryggaresverige.org